

Ο Οσκαρ Ουάιλντ πέθανε από μηνιγγίτιδα στα 46 του. Αλλά **στη σύντομη ζωή του γνώρισε τα πάντα**: από την κολακεία και την τεράστια φήμη ως την καταστροφάντηση, την αιτίωση, τη φυλακή, την εξορία και τελικά τον θάνατο μέσα στη φτώχεια και στην εγκατάλειψη. Η βιογραφία του από τον Ιρλανδό Ρίτσαρντ Ελμαν, που θεωρείται ο σημαντικότερος βιογράφος του αγγλόφωνου κόσμου τον 20ό αιώνα

Η Σαλώμη ήταν άνδρας

RICHARD ELLMANN

Οσκαρ Ουάιλντ

Μετάφραση Ελένα Πανάγου, Εκδόσεις Πατάκη, 2009, σελ. 936, τιμή 32 ευρώ

ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΒΙΣΤΩΝΙΤΗ

Το κοινό δείχνει πολύ μεγάλη ανεκτικότητα. Συγχωρεί τα πάντα εκτός από την ιδιοφυΐα». Αν δεν γνωρίζαμε ότι ο αφορισμός αυτός διατυπώθηκε από τον Οσκαρ Ουάιλντ στα τέλη του 19ου αιώνα, θα τον θεωρούσαμε απολύτως σύγχρονο. Το πόσο σύγχρονος παραμένει ο Οσκαρ Ουάιλντ δεν αποδεικνύεται φυσικά μόνο από το πλήθος των ανεπαύλιτων αφορισμών του αλλά και από το σύνολο του έργου του, που το συνοδεύει μια σύντομη για τα σημερινά δεδομένα ζωή (ο Ουάιλντ πέθανε στο Παρίσι το 1900 από μηνιγγίτιδα στα 46 του χρόνια), η οποία στάθηκε αρκετή για να γνωρίσει τα πάντα: από την κολακεία και την τεράστια φήμη ως την καταστροφάντηση, την ύβρι, την αιτίωση, τη φυλακή, την εξορία και τελικά τον θάνατο μέσα στη φτώχεια και στην εγκατάλειψη.

Στα παγκόσμια Γράμματα δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου οι συγγραφείς μεταβλήθηκαν σε μαύρα πρόβατα της κοινωνίας, της εξουσίας, ακόμη και των ομοστέχων τους αλλά η περίπτωση του Ουάιλντ είναι ακόμη και σήμερα η πιο αντιπροσωπευτική.

Πέρασαν πάνω από 100 χρόνια που ο ιδιορρηκτικός πέθανε σε ένα ήπιο παρισινό ξενοδοχείο και στην κηδεία του παρέστησαν δεκατέσσερα άτομα όλα κι όλα. Τώρα ο τάφος του, όπου υπάρχει και το διάσημο γλυπτό του Εποστάν, στο νεκροταφείο Pere Lachaise στο Παρίσι, είναι τόπος προσκλήματος. Αυτόνοτο, αν κεραυθεί κανείς ότι είναι ο μόνος συγγραφέας της ύστερης βικτωριανής εποχής που το έργο του εξακολουθεί να διαβάζεται με αμείωτο ενδιαφέρον από εκατομμύρια αναγνώστες σε όλον τον κόσμο, ότι δύο τουλάχιστον από τα θεατρικά του έργα, *Η βεντάλια της Λαίδης Γουίντντεριμ* και *Η σήσια του να είναι κανείς σοβάρος*, είναι βισικά στο παγκόσμιο δραματολόγιο και ότι όλα τα πεζογραφήματά του, με πρώτο και κύριο το *Πορτρέτο του Ντόρριαν Γκρέι*, εξακολουθούν να αναγράφονται το αναγνωστικό κοινό σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της Γης. Αλλά και η *Μπαλάντα της φυλακής του Ρέννηκ*, το τελευταίο σπουδαίο έργο του, ανήκει στα σημαντικότερα ποιήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Είκοσι χρόνια

Για να είναι ενδιαφέρουσα και αξιόπιστη η βιογραφία οποιουδή-

Ο Οσκαρ Ουάιλντ ως Σαλώμη. Φωτογραφία του Ροζέ Βιολέ (Παρίσι)

ποτε συγγραφέα πρώτης γραμμής, αυτόνοτο ότι χρειάζεται ένας σπουδαίος βιογράφος. Στην προκειμένη περίπτωση είχαμε τον καλύτερο. Ο Ιρλανδός Ρίτσαρντ Ελμαν δικαίως θεωρείται ο σημαντικότερος βιογράφος του αγγλόφωνου κόσμου τον 20ό αιώνα. Πολλοί μάλιστα πιστεύουν ότι η μνημειώδης βιογραφία του Τζόι είναι σχεδόν αδύνατη να ξεπεραστεί. Με το ίδιο πάθος που ο Ελμαν συνέθεσε τη βιογραφία του συμπατριώτη του Τζέιμς Τζόις καταπίστηκε με τη βιογραφία ενός άλλου σπουδαίου Ιρλανδού, του Οσκαρ Ουάιλντ. Είκοσι χρόνια σχεδόν του πήρε για να συνθέσει το πορτρέτο του συγγραφέα του

De profundis. Το αποτέλεσμα ήταν αυτό το μνημειώδες βιβλίο (η ελληνική έκδοση ξεπερνά τις 900 σελίδες μεγάλου σχήματος), που το ολοκλήρωσε τους πρώτους μήνες του 1987 αλλά δεν είχε τη χαρά να το δει τυπωμένο, αφού πέθανε τον Μάιο της ίδιας χρονιάς και η βιογραφία κυκλοφόρησε τον επόμενο χρόνο.

Έργο μοναστηριακής αφοσίωσης, επιστημονικής πληρότητας και υψηλής αφηγηματικής δεξιοτεχνίας, καταλαμβάνει τιμητική θέση δίπλα στα βιβλία του Ουάιλντ, τη ζωή του οποίου περιγράφει βήμα προς βήμα ο Ελμαν, αναλύοντας ταυτοχρόνως και το έργο του, συνδιάζοντας δηλαδή ό,τι ουσιαστικά

γενεσιουργά αίτια της δημιουργίας: τις αφορμές της έμπνευσης και την περιπέτεια της γραφής παράλληλα με το καθιστό του βίου. Η ουσία επομένως της ζωής είναι ουσία της τέχνης - αλλά αυτό ισχύει και αντίστροφως, πιστεύει ο Ελμαν. Και επί του προκειμένου δεν θα βρισκόμαμε αντιπροσωπευτικότερο παράδειγμα από τον Οσκαρ Ουάιλντ.

Παράλληλη ανάγνωση

Όπως συμβαίνει και με τη βιογραφία του Τζόις, κι εδώ μπορεί κανείς να προβεί σε ένα είδος παράλληλης ανάγνωσης. Διαβάζοντας τον

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 15

Είχαν έχει δίπλα του και ξαναδιαβάσει τα βιβλία του Ουάλντ ανατρέχοντας στα όσα εντοπίζει, παραπέμπει ή σχολιάζει ο βιογράφος. Αυτό το παράλληλο μοντάζ καθιστά δημιουργική την ανάγνωση. Ουσιαστικότερη, πιο ευχάριστη – και φυσικά πληρέστερη, αλλά και εξόχως συναρπαστική πολύ συχνά, αν μάλιστα σκεφθείς ότι ανάμεσα στις πολλές αρετές αυτής της εκθαμβωτικής βιογραφίας περιλαμβάνονται η ακρίβεια και η λεπτομερειακή ανάλυση. Θέλω εδώ να σημειώσω πως στην αγγλική έκδοση ο Έλμαν περιλαμβάνει παράρτημα στο οποίο υπάρχει απόσπασμα από διάλεξη του Ουάλντ περί τέχνης, όπου με ειδικά σύμβολα ορίζονται ο τόνος, ο χρωματισμός, η προφορά, η στίξη και η αντίστιξη που χαρακτήριζαν τον Ουάλντ-ομιλητή, ώστε ο αναγνώστης να πάρει μια ιδέα του χρωματισμού και της μουσικότητας του λόγου του. Το απόσπασμα ο Έλμαν το παίρνει από το βιβλίο της Χέλεν Πόρτερ *Impersonations*, που εκδόθηκε στη Νέα Υόρκη το 1891.

Η βιογραφία αυτή δεν μας καθιστά απλώς πολύ πιο οικεία μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της βικτωριανής Αγγλίας και της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Διαθέτει επιπλέον τη θερμότητα της αφήγησης, την πιστοτικότητα του ανυπόκριτου θαυμασμού του βιογράφου προς τον βιογραφούμενο και ζωντανεύει κατά τρόπο μοναδικό μια ολόκληρη εποχή. Το θεατρικό Λονδίνο, το φιλολογικό Λονδίνο, το Λονδίνο των περιοδικών και των εφημερίδων, αλλά και το Παρίσι αντίστοιχα. Πάνω απ' όλα όμως μας προσφέρει το ολοκληρωμένο πορτρέτο ενός ανθρώπου ο οποίος δεν διέθετε μόνο το σπινθηροβόλο πνεύμα που κυριαρχεί στα βιβλία του, αλλά ήταν μια πολυσύνθετη προσωπικότητα, με πλήθος άγνωστων πλευρών και με μια αίσθηση του τραγικού κρυμμένη πίσω από τη μάσκα του αισθητή, τη γοητεία του παραδοξολόγου, τη δύναμη του ανατροπέα, το πάθος του ανθρώπου που διακρίθονταν στις πρώτοκαθεδρία της τέχνης δίνε στη ζωή μια πρόσθετη σημασία και στα γεγονότα ένα περιεχόμενο το οποίο τα ξεπερνά.

Άθλιο κατεστημένο

Ήταν ο γόνος που η μοίρα του τα πρόσφερε όλα και το άθλιο κατεστημένο της εποχής του τα πήρε σε μια στιγμή τιμωρόντας τον όχι μόνο – ή ίσως όχι τόσο – για την ομοφυλοφιλία του (οτους καλλιτεχνικούς κύκλους της εποχής αλλά και της βρετανικής αριστοκρατίας η ομοφυλοφιλία δεν ήταν βεβαίως κάτι άγνωστο) αλλά κυρίως για το ότι με τέτοια επιτυχία, οξυδέρκεια και πιστοτικότητα διακωμώδησε εξογκώντας τις συμβάσεις της εποχής, τις ανοησίες, τον πορταναισμό και τα ψεύδη της. Η βρετανική κοινωνία, όπως λέει ο Έλμαν, ήταν ανεκτική στην ομοφυλοφιλία, αρκεί να μην πιάνταν κανείς επί αυτοφώρου. Ο Ουάλντ ήταν «απόρροετος» στην προσωπική του ζωή και έπρεπε να πληρώσει για την επιτυχία του αφού δεν ήταν όσο πορταναίος χρειαζόταν ώστε να κριθεί την ερωτική του ζωή χωρίς να αναγκάζεται να υποκύπτει στους εκβιασμούς των εκδιδομένων νεαρών με τους οποί-

Ο Οσκαρ Ουάλντ με τον ερωμένο του λάρδο Άλφρεντ Ντάγκλας, στην Οξφόρδη, το 1893 (Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου, Συλλογή Kaufmann)

ους συνευρισκόταν. Η κοινωνία που εξέβητε θα τον έστελνε πίσω από τα σίδηρα.

Το κατεστημένο του έδωσε το μοιραίο χτύπημα (δύο χρόνια σε μια φρι-

χτή φυλακή) γιατί κατά βάθος δεν μπορούσε να ανεχθεί έναν συγγραφέα που όχι μόνο κατείχε απολύτως τα μέτρα της τέχνης του, αλλά τόσο με την προσωπικότητα όσο και με

το έργο του αιχμαλώτιζε το κοινό του, το οποίο κατά την περίοδο που μεσορρανούσε τον λάτρευε.

Ο νεαρός Ιρλανδός που στα είκοσι χρόνια του ήταν ικανός να

ορίσει τις αισθητικές αρχές του προραφαλισμού, που ένα ταξίδι έκανε στις ΗΠΑ και μάγεψε τους Νεοϋορκέζους από την πρώτη στιγμή όταν τον ρώτησαν στο τελενέο τι είχε να δηλώσει και απάντησε «τη μεγαλοφυΐα μου», ήταν από τα πιο γενναίωδρα πλάσματα που υπήρξαν ποτέ στον κόσμο των Γραμμάτων. Αλλά και πολύ πιο μπροστά από την εποχή του, επομένως άνθρωπος για όλες τις εποχές. Ο Έλμαν γράφει ότι είναι εντελώς σύγχρονος – θα προσήταμε και πολύ Ευρωπαίος, σε μια εποχή μάλιστα που η Βρετανία ήταν η μεγαλύτερη επί Γης αυτοκρατορία και θεωρούσε την ηπειρωτική Ευρώπη περίπου έναν άλλον κόσμο. Ο Ουάλντ προκάλυψε τη βρετανική αυταρέσκεια συνδεδεμένος με τον Μαλαρμέ, τους αδελφούς Γκονκούρ και τον Αντρέ Ζιζ, τη ζωή και το έργο του οποίου σιμά δειξε η μνήμη της γνωριμίας και συναναστροφής με τον Ουάλντ – πράγμα για το οποίο δεν είναι ανάγκη να ανατρέξει κανείς στις ποικίλες πληροφορίες και άλλες τόσες διαδόσεις για να το πιστοποιήσει. Αρκεί μια ματιά στο έργο του Ζιζ και ιδίως στο βιβλίο του *Αν ο σπόρος δεν πεθάνει*.

Όλα τούτα αναλύονται λεπτομερώς στη βιογραφία του Έλμαν, που συνθέτει τη γοητεία και την αβλητικότητα της με τρόπο που συχνά σε αφήνει άφωνο. Ιδιαίτερα οι σεξιδές που περιγράφουν τη ζωή του Ουάλντ στη φυλακή είναι συγκλονιστικές. Πώς ήταν το κτίριο, το κελί του συγγραφέα, η φόρμα που καταδίκου που ήταν υποχρεωμένος να φοράει, το φαγητό που του έδιναν, οι συγκρατούμενοί του. Συγκλονιστικές είναι και οι περιγραφές της δικής του, το πορτρέτο του εραστή του λάρδο Άλφρεντ Ντάγκλας, η κοινή τους ζωή, μετά την αποφυλάκιση του Ουάλντ, στην αυτοεξορία του, όταν στα δύο χρόνια που του απέμειναν δεν θα έγραφε σχεδόν τίποτε, εκτός από την *Μπαλάντα της φυλακής του Ρέντιγκ*, την τελευταία λάμψη προτού καεί το μεγάλο πυροτέχνημα της ζωής του.

Σε δύο ταχύτητες

Ο Έλμαν γράφει πολύ χαρακτηριστικά πως ο Ουάλντ έζησε τη ζωή του με δύο ταχύτητες: αργά και θριαμβικά την περίοδο της δόξας, όταν στα ύψη της φήμης του έμοιαζε ότι θα έμενε για πάντα στον ουρανό της διασημότητας, και με κινηματογραφική ταχύτητα τη δεύτερη περίοδο, μετά την αποφυλάκιση του. Όταν μέσα σε δύο χρόνια έζησε μια ακόμη κόλαση, μια νέα, πνευματική αυτή τη φορά, φυλακή, που τώρα την είχε δημιουργήσει ο ίδιος επανασυνδεδεμένος με τον πρώην εραστή του, εξαπίας του οποίου κατέληξε πίσω από τα σίδηρα, ανεχόμενος τις φιλοδοξίες του να είναι και αυτός ποιητής ενώ δεν είχε ίχνος ταλέντου, τρέχοντας πίσω από το φάντασμα του εαυτού του που το κατηύθυνε πλέον ο θάνατος. Γιατί ξαναγύρισε στον Ντάγκλας; Ήταν ο φάνους που τον είχε μαγείψει, ο νεαρός με το διάφανο πορτοιστικό πρόσωπο πίσω από το οποίο κρυβόταν ένας χαρακτήρας επιπόλαιος, ένα αν ιδιότροπο και κακό, το κακομηθημένο πλάσμα που ήθελε να αναδειχθεί μέσα στη λάμψη ενός σπουδαίου συγγραφέα, τον οποίον επεδίωκε να ελέγξει ψυχικά και συναισθηματικά – και όπως αποδείχθηκε το είχε καταφέρει. Ο Ντάγκλας έφερε τον Ουάλντ σε

επαφή με διάφορους εκδιδομένους νεαρούς της εποχής που οι περισσότεροι ήταν κανονικοί εκβιαστές. Πολλούς τους μοιράζονταν οι δύο τους και συχνά ο Ουάλντ τους έδινε χρήματα και διάφορα δώρα, άλλοτε ως ανταμοιβή για τις «υπηρεσίες» τους και άλλοτε υποκρίνοντας στους εκβιασμούς που του ασκούσαν. Κι ενώ εκείνος προσπαθούσε να κρατήσει μια ισορροπία ανάμεσα στην ιδιωτική ζωή του και στη δημόσια εικόνα του, ο Ντάγκλας, ο «καταμάχητος Μπόζ», ήταν τόσο απόρροετος που κάθε στιγμή κινδύνευε να τον εκθέσει, όπως κι έγινε, για να φτάσουμε στην προτελευταία πράξη του δράματος: όταν ο πατέρας του τελευταίου κατηγορήσει ανοιχτά τον Ουάλντ για ομοφυλοφιλία κι εκείνος τον μήνυσε για σκολοφιλία κι δυσφήμιση, ο πατέρας είχε όλα στοιχεία του χρειάζονταν για να αποδειχθεί στο δικαστήριο η ομοφυλοφιλική «δραστηριότητα» του Ουάλντ (η ομοφυλοφιλία ήταν τότε ποινικό αδίκημα) και ο συγγραφέας να μπει στη φυλακή. «Το μεγαλείο του ως συγγραφέα είναι εν μέρει το αποτέλεσμα της διεύρυνσης του οίκου που απατούσε για τα θύματα της εποχής του» γράφει ο Έλμαν – και αυτό θα έλεγε

κανείς πως μοιάζει με ουσιαστικό παράδοξο. Παρακάτω όμως ο Έλμαν είναι πολύ πιο διαφωτιστικός όταν λέει πως ο Ουάλντ επέμενε ότι είχε «αυθόνομη σχέση με την εποχή του». Να μια παρατήρηση που εξηγεί εμμέσως τι είναι αυτό που καθιστά έναν συγγραφέα σημαντικό όχι μόνο για την εποχή του αλλά για όλες τις εποχές. Αυτός ο περιπατητικός, ο παραδοξολόγος και ορισμένος εστέτ, που σάρκαζε τους σοβάρους, θα έμενε στη λογοτεχνία για εκείνο που διά της αντιστροφής περιεπαίξε στα δημοκρατικά του χρόνια: τα ψεύδη βρόττα. Ήταν τόσο ευφυής που φάνταζε αναίδης. Τόσο γοητευτικός που έμοιαζε επιφανειακός, φανατικός των γήινων απολαύσεων που του τη πλήρωσε το κατεστημένο με τον χειρότερο τρόπο. Βγαίνοντας από τη φυλακή το 1898 βρισκόταν ένα βήμα πριν από το τέλος. Και το σπαρτακότερο κείμενό του, το *De profundis*, ανάλυση της προσωπικότητάς του Ντάγκλας, δίκαιη σε γενικές γραμμές, άδικη σε κάποια επιμέρους, έπρεπε να περάσουν πολλά χρόνια για να εκδοθεί. Η πορταναϊκή εποχή στη Βρετανία είχε μεγαλύτερη, πολύ μεγαλύτερη διάρκεια από το αβερματιστή της διάρκειας των σκανδάλων που, υποτίθεται, καταπολεμούσε.